

рэальных фактаў, пратасюжэтаў і прататыпных вобразаў атрымлівае ў гістарычных апавяданнях незвычайны мастацкі эффект: пашырае тэматычныя і філасофскія рамкі творчасці пісьменніцы, узбагачае гераічны тыпаж у мастацкіх творах, надае тэкстам пераканаўчую дакладнасць, ўзмацняе элементы рамантызму пры апісанні падзей мінулага.

Гістарычныя аповесці аўтара вызначаюцца асэнсаваннем значнасці вобраза нацыянальнага героя ў прасторавых віхурах канкрэтнай гістарычнай эпохі. У творах В. Іпатавай намінацыя такога героя ўвасабляецца праз яго адданае служэнне радзіме, яе нацыянальным і асветніцкім інтарэсам. Важным з’яўляецца мастацкае даследаванне духоўнай і культурнай прыналежнасці героя да роднай зямлі, паказ яго суб’ектыўна-філасофскіх разваг, мудрасці і годнасці, духоўнага ўзвышэння і адраджэння.

Падзеі мінулага ў раманным цыкле «Альгердава дзіда» рэпрэзентуюцца В. Іпатавай паводле даследавання міфалагічнай мадэлі светаадчування беларусаў (раман «Залатая жрыца Ашвінаў»), рэалізацыі анірычных элементаў (раман «Вяшчун Гедзіміна»), ролі і дзейнасці ў мастацкім тэксце персанажа / героя высокага міметычнага модуса (раман «Альгердава дзіда»). У рамане «Залатая жрыца Ашвінаў» пераплятаюцца язычніцкія і хрысціянскія ўяўленні, рэстаўрыруецца гісторыя беларусаў на падставе даследавання і асэнсавання аўтарам рэлігійных і міфалагічных рэалій мінуўшчыны. Пісьменніца ў рамане «Вяшчун Гедзіміна» пасродкам форм анірычнай рэальнасці, прэзентацыі экзистэнцыі і дзейнасці душы / фантазіі героя, вызваленай ад магутнасці розуму, стварае сіметрычныя для беларускай гісторыі асобныя сюжэтныя карціны. У рамане «Альгердава дзіда» жыццё канкрэтнай гістарычнай асобы, яе самасцвярджэнне ва ўнікальнай сацыяльна-гістарычнай прасторы адлюстроўваецца аўтарам праз апісанне рэальных падзей, аналітычнае асэнсаванне заканамернасцей гістарычнай субстанцыі. Раманы В. Іпатавай, у якіх дамінуючым пачаткам выступае даследаванне гісторыі, валодаюць высокім мастацкім узроўнем і асаблівасцямі паэтыкі інтэлектуальнага рамана. Іх вызначае сінкрэтычнасць структуры (суіснаванне ў мастацкім тэксце гісторыі, філасофскіх канцэпцый, міфалагічных матываў і вобразаў) і даследаванне асаблівасцей псіхааналізу. Творы пісьменніцы насычаны гістарычнымі звесткамі і аргументацыямі, дзе дзейнасць герояў падпарадкавана іх учынкам, развагам і псіхалагічнай матывацыі, што з’яўляецца вызначальным для сюжэтнай падзейнасці.

Стылявой дамінантай гістарычнай прозы В. Іпатавай з’яўляецца мастацкі этнаграфізм. Гістарычныя творы пісьменніцы на стылявым і лінгвапаэтычным узроўнях уяўляюць сабой спалучэнне этнаграфічных дэталей, элементаў нацыянальнай і міжнацыянальнай культур.

©БГУ

ЛЕКСІКА-СЕМАНТЫЧНАЯ СПАЛУЧАЛЬНАСЦЬ БЕЛАРУСКАГА ПРЫМЕТНІКА Ў АСПЕКЦЕ «СЛОЎНІК – КАНТЭКСТ»

Ж.Ю. КЛИМЯНОК, С.А. ВАЖНИК

The object of scientific research is lexico-semantic compatibility of Belarusian adjective. The main purpose of scientific work is the description of the specifics of syntagmatic relations of Belarusian adjective in contextual dictionary aspect, the regularity of changes of the circle verbal environments adjective depending on discursive use and development of methodology of compiling the dictionary the compatibility of an adjective in the Belarusian language. During research were identified ways to reflect compatibility properties adjective in Belarusian dictionaries, registered some changes in syntagmatic attribute structures in fiction and sports discourse, was developed algorithm of selection of language material for combinatory dictionary of adjective in the Belarusian language. The results of the research can be used in the Belarusian lexicography (educational and special dictionaries) and theoretical courses (syntax, lexicology, lexicography, phraseology). The practical result of the work may be creation in perspective of the combinatory dictionary of adjective in the Belarusian language

Ключавыя словы: лексіка-семантычная спалучальнасць, камбінаторны слоўнік, канструкцыя «прыметнік + назоўнік», спартыўны дыскурс

Аб’ектам даследавання ў працы стала лексіка-семантычная спалучальнасць беларускага прыметніка.

Прадмет даследавання – лексіка-семантычная спалучальнасць беларускага прыметніка ў аспекце «слоўнік – кантэкст».

Матэрыялам для дадзенай навуковай працы сталі 2655 слоўнікавых артыкулаў з прыметнікам у якасці загаловачнага слова, адабраныя метадам суцэльнай выбаркі з I тома «Глумачальнага слоўніка беларускай мовы», 1416 беларускіх і 3330 рускіх кантэкстных ужыванняў (канстр. «прыметнік + назоўнік»), выбраныя з корпусу тэкстаў інфармацыйных інтэрнэт-выданняў, 192 кантэкстных ужыванняў («прым. + наз.»), выбраныя з мастацкіх тэкстаў беларускай літаратуры XX ст. У якасці дадатковага матэрыялу былі выкарыстаны артыкулы наступных выданняў: «Руска-беларускага слоўніка», «Слоўніка сінонімаў і блізказначных слоў», «Слоўніка лексічных формаў (сінонімы,

амонімы, антонімы, паронімы, амографы, амафоны)», «Слоўніка фразеалагізмаў», «Славянскага асоцыятыўнага слоўня: русскага, беларускага, болгарскага, украінскага».

У выніку праведзенага даследавання атрымалася не толькі апісаць сінтагматычныя ўласцівасці атрыбутыўных адзінак ў розных дыскурсіўных атачэннях (у прыватнасці, мастацкім і спартыўным), але і стварыць **алгарытм адбору** лінгвістычнага матэрыялу ў камбінаторны слоўнік прыметніка, які да сёння не складзены ў айчынным мовазнаўстве. Былі вылучаны тры асноўныя этапы, якія вызначаюць паслядоўнасць працы лінгвіста над структурай і ключавымі элементамі слоўнікавага артыкула новага тыпу:

- па-першае, трэба правесці пошук кантэкстных ужыванняў прыметнікаў даследуемай тэматычнай групы;
- па-другое, трэба супаставіць словазлучэнні, выкарыстаныя ў мастацкіх тэкстах, з ілюстрацыйнымі прыкладамі слоўнікавых артыкулаў ужо існуючых лексікаграфічных выданняў;
- і нарэшце, з ліку канструкцый, не зафіксаваных слоўнікамі, неабходна адабраць найбольш частотныя ўжыванні прыметніка з назоўнікамі.

Такі алгарытм працы па адборы матэрыялу для камбінаторнага слоўніка дазваляе з усёй паўнатай апісаць спалучальнасць ўласцівасці прыметніка ў межах мініяцюрнага жанру – слоўнікавага артыкула.

Таксама быў праілюстраваны феномен набывання прыметнікам у кантэксце новага спецыфічнага значэння. У абедзвюх мовах быў вылучаны асобны клас прыметнікаў, спецыфічную семантыку якіх акадэмічныя тлумачальныя слоўнікі не фіксуюць увагу. Колькасць такіх ужыванняў прыметніка: у рускім спартыўным кантэксце – **133** атрыбутыўныя словазлучэнні ($\approx 4\%$): *лицевая линия* (у значэнні ‘лінія, якая абмяжоўвае поле для гульні’), *зрячий удар* (‘удар, які падрыхталі, дакладны, эфектыўны’) і інш.; у беларускім спартыўным кантэксце – **30** словазлучэнняў ($\approx 2\%$): *стыкавы матч* (у значэнні ‘дадатковы матч паміж камандамі, якія занялі другія месцы ў сваіх групам падчас адборачнага турніру на буйное спаборніцтва, што дае права ўдзельнічаць у асноўнай частцы турніру ў выпадку перамогі’), *мірны вынік* (‘нічыіны вынік’) і інш.

Літаратура

1. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : У 5 т. / Пад агул. рэд. акад. К.К. Атраховіча (К. Крапівы). – Мінск, 1977–1984. Т. 1–5.
2. *Шчэрбін, В.К.* Спалучальнасць / В.К. Шчэрбін // Беларуская мова : Энцыклапедыя. – Мн.: БелЭн, 1994. – С. 543–544.
3. *Юдина, Н.В.* Лексическая сочетаемость в когнитивном аспекте (на материале конструкции «прилагательное + существительное») : автореф. дис. д-ра фил. наук : 10.02.19 / Н.В. Юдина ; Тамбовский гос. ун-т им. Г.Р. Державина. – Москва, 2006. – 40 с.

©МГЛУ

АВТОМАТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ СИНТАКСИЧЕСКИ ОСЛОЖНЕННЫХ СТРУКТУР

В.В. КОСТЮК, И.И. ЗУБОВА

The article deals with the problem of automatic generation of English Internet text context based abstracts. The formal model is created with this aim. It consists of the following parts: 1) the computer data base including English accessory words – prepositions, articles and conjunctions; 2) the algorithm. The Internet text sense compression is based on the statistic-distributional method. The computer experimental results don't contain any errors in case the user query includes one or two key words

Ключевые слова: анализ, вложение, многозначность, модель, синтаксически осложненная структура

В современном языкознании существует два основных подхода к изучению текста: от целого текста к его составляющим и от составляющих текста к его единому целому. Большая часть лингвистических исследований выполнена в русле первого направления. Они позволяют определить наиболее типичные для текстов разных стилей и жанров структуры предложений, типы словосочетаний и слов, способы связи предложений и другие факты. Изучение синтаксической организации текста приводит к выводу о том, что в языке существует целый ряд синтаксически осложненных структур, вызывающих трудности при понимании текста, как человеком, так и компьютером. В то же время автоматический синтаксический анализ является важным компонентом систем автоматической обработки текста.

Как известно, целью синтаксического анализа является распознавание синтаксической структуры предложения или отдельных его частей. В случае простого предложения, анализ сводится к определению связей между его элементами. В сложном предложении определяются границы составляющих его частей, связи между ними, а также связи между словами внутри каждой из выделенных частей. Существуют разные способы формального представления синтаксической структуры предложения. Модель представления зависит от того, на основе какой формальной грамматики строится анализ предложения. В процессе анализа устанавливается, удовлетворяет ли цепочка словоформ, из которых